

بررسی هنر خوس دوزی شهرستان جم و ایده پردازی در طراحی لباس زنانه

دکتر علی محمودی عالمی

استادیار گروه هنر، دانشگاه هنر، موسسه آموزش عالی مارلیک، نوشهر، ایران

زهرا مهرابی نژاد *

دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه هنر، موسسه آموزش عالی مارلیک، نوشهر، ایران

چکیده

یکی از نشانه‌های فرهنگی در مناطق مختلف ایران، لباس‌های محلی است. این لباس‌ها با توجه به آب و هوای مناطق مختلف از تنوع رنگ و شکل برخوردار بوده است. بررسی پوشاک مناطق از این نظر اهمیت دارد که می‌توان اطلاعاتی را در رابطه با سیر تحول تاریخی، زیبا شناسی، اعتقادات، طبقات اجتماعی و پیشرفت صنعت به ویژه نساجی، پارچه بافی یک قوم یا تمدن کسب کرد.

آنچه امروزه در رابطه با سنت‌های بومی و اصیل ضروری به نظر می‌رسد احیا و به روز کردن این لباس‌ها برای استفاده زنان و مردان در جوامع مختلف است.

مطالعه و شناخت قابلیت‌های موجود در هنرهای بومی و صنایع دستی استان بوشهر و بالاخص شهر جم که مورد مطالعه این پژوهش می‌باشد، میتواند به یاری طراحی لباس آمده، تا از ترکیب آنها و با توجه به اهمیت پوشاک و مد روز شاهد توسعه در این زمینه باشیم. هنر خوس دوزی یکی از اصلی ترین صنایع دستی زنان شهرستان جم است که نقوش آن و بافت آن در شهرهای حاشیه ی خلیج فارس قدمتی دیرینه دارد.

مقاله حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات به شیوه مطالعه کتابخانه ای و مشاهدات میدانی انجام گرفته است. هدف این پژوهش بررسی نقوش خوس دوزی و بکارگیری آنها در طراحی لباس است.

واژگان کلیدی: کلید واژه: طراحی لباس، لباس محلی، خوس دوزی، جم.

مقدمه

منسوجات مختلفی در حفاریهای ایران به دست آمده است که منقوش به رودوزی های زیبایی بوده اند. مجسمه های گلی که در هزاره دوم پیش از میلاد با اجساد مردگان دفن میشده اند، ما را با انواع لباس و شیوه دوخت و تزیینات آنها آشنا میکند. همچنین کشفیات نواحی سیلک، شوش، تپه گیاه نهاوند، مارلیک، زیویه، گرگان و بیجار حاوی اطلاعات خوبی درباره انواع دوخت در تاریخ ایران است. استان بوشهر دارای آداب و رسوم، پوشش و به طور کلی فرهنگ اصیلی است. این فرهنگ علاوه بر تنوعی که در مناطق مختلف آن وجود دارد، از یک روح کلی پیروی می کند که مختص به ساکنین حاشیه خلیج فارس می باشد. به همین دلیل پوشش در این استان از تنوع ویژه ای برخوردار است. از مهم ترین بافته های مرسوم در لباس سنتی زنان این منطقه «خوس دوزی» است که از دیرباز تا به امروز مورد توجه هنرمندان آن مرز و بوم قرار گرفته است. شهرستان جم یکی از شهرستانهای استان بوشهر است و هنر خوس دوزی در این شهر یکی از بارزترین و پرکاربردترین نوع رودوزی محسوب می شود.

خوس دوزی یکی از رودوزیهای باستانی در ایران است که از دوران صفویه به بعد رواج یافت و تا کنون بعنوان یک هنر پرکاربرد در شهر جم پابرجا مانده است. خوس دوزی یکی از بارزترین هنر زنان شهرستان جم و سایر استانهای حاشیه ی خلیج فارس است که با استفاده از نقوش هندسی و غیر هندسی یک اثر هنری بسیار زیبا و شکیل را پدید می آورند و بعنوان پوشش سر از آن استفاده میکنند. هدف از این تحقیق بررسی هنر خوس دوزی و نقوش بکار رفته در این رو دوزی و ایده پردازی در طراحی لباس می باشد. که در آن ضمن بررسی نقوش و بافت این رودوزی به طراحی لباس زنان پرداخته خواهد شد.

روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله مبتنی بر شیوه توصیفی-تحلیلی بوده و گردآوری مطالب به روش کتابخانه ای و مشاهده میدانی انجام شده است. در این مقاله خوس دوزی شهر جم بررسی شده و پس از گردآوری اطلاعات و طبقه بندی و تجزیه و تحلیل آنها، نقشمایه های اصیل مورد بررسی قرار گرفته اند. این پژوهش از منظرهدف می تواند پژوهشی کاربردی باشد چون می توان نقوش بومی و سنتی این منطقه را در لباس های امروزی پیشنهاد کرده و به کار برد.

یافته ها

موقعیت جغرافیایی شهرستان جم

شهرستان جم با مساحتی حدود ۱۰۸ کیلومتر مربع بین ۵۲ درجه و ۱۹ دقیقه طول شرقی و ۲۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی از نصف النهار گرینویچ در جنوب شرقی استان بوشهر قرار دارد. جم از لحاظ مساحت هفتمین شهرستان استان بوشهر محسوب می گردد که قریب ۶.۲ درصد کل مساحت استان را به خود اختصاص داده است. این شهرستان از سمت شمال شرقی به شهرستان فیروزآباد از سمت شمال غربی به شهرستان دشتی از سمت غرب به شهرستان دیر از سمت شرق به شهرستان لامرد از سمت جنوب شرقی به شهرستان مهر و از سمت جنوب به شهرستان کنگان محدود می شود.

شهرستان جم ۸۵۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد و از آب و هوای نسبتاً معتدل برخوردار است که در مقایسه با دیگر نقاط استان بوشهر محیط مناسب‌تری برای زندگی است و منطقه ییلاقی به شمار می‌رود .

وجود قنات‌های آب شیرین به تعداد قابل توجه در گذشته و خاک مستعد آن شرایط مناسبی را برای کشاورزی ایجاد نموده است بطوری که انواع درختان گرمسیری و سردسیری در آن قابل کشت است انواع مرکبات خرما برنج ذرت انواع سبزیجات و گونه‌های مختلفی از قبیل موز پسته سرو کاج و زیتون شرایط طبیعی منحصر به فردی را به وجود آورده است .

ناگفته نماند کشاورزی این شهرستان به علت احداث پالایشگاه عظیم گاز و شهرک‌های وابسته و پتروشیمی پارس جنوبی رونق گذشته را ندارد علاوه بر استعدادهای کشاورزی معادن غیر فلزی گوناگون از قبیل سنگ آهک سنگ گچ لاشه مارس و غیره در این شهرستان یافت می‌شود که پتانسیل قابل توجهی برای بهبود وضعیت اقتصادی مردم ایجاد کرده است.

تنها رودخانه بزرگ جم رودخانه گب که از رودهای کوچک و بزرگ متعدد نیز تغذیه می‌شود و بیشتر ایام سال خشک است مسافت ۵۰ کیلومتری کوهپایه هفت چاه را تا آخرین آبادی بخش ریز موسوم به گلوبردکان می‌پیماید به سمت دشتی و روستای باغان هدایت می‌شود و از آنجا به رود موند می‌پیوندد . پالایشگاه گاز که باعث تغییر ساختار اقتصادی شهرستان از کشاورزی به صنعتی و تغییر شیوه زندگی شده است زمینه توسعه و عمران و آبادی شهرستان را فراهم ساخته است این پالایشگاه که از میادین گازی نار و کنگان بهره‌برداری کرده و به عنوان یکی از بزرگترین پالایشگاه‌های گاز در خاورمیانه و جهان قلمداد می‌شود ضمن ایفای نقش مهمی در سطح منطقه‌ای و ملی موجب ایجاد اشتغال و تحرک بیشتر اقتصادی در سطح استان و استان‌های همجوار شده است ایجاد شرکت‌های سه‌گانه گاز پارس جنوبی و پتروشیمی ترکیب جمعیتی این شهرستان را نیز دستخوش تغییراتی کرده است شهرستان جم از دو بخش مرکزی و ریز و سه شهر و شش دهستان و ۱۲۹ روستا تشکیل گردیده است. (حسینی ، فیاض، پرهیزگار ، کاظم ۱۳۹۸)

پوشاک

صفت پوشاندگی در پوشاک سنتی ایران پیشینه‌ای دیرپا دارد .

تاریخ لباس ایرانیان از زمان باستان تا پیش از تاثیرپذیری از ظهور پدیده مدرنیسم در ایران و الحاق به روند جهانی شدن نشان می‌دهد که آنان همواره پوشیدگی را در طراحی انواع لباس‌های خود مد نظر قرار می‌دادند .

ایجاد صفت پوشاندگی اندام انسانی در لباس‌های ایرانی از طرق گوناگون با تمهیداتی انجام می‌شده است، از جمله به اختصار می‌توان گفت که الگوی بسیاری از لباس‌ها از طراحی آناتومیک بدن سرچشمه نمی‌گرفتند، بلکه طراحی الگوی لباس‌ها با گرایش به دو بعد طول و عرض موجب می‌شده است تا لباس دوخته شده گرایش به سطحی دوبعدی پیدا کند و به این ترتیب از نمایش ویژگی‌های جسمانی بدن ممانعت کند. (یاسینی، سیده راضیه، ۱۳۹۵)

هر یک از نیازهای زیستی انسان ورای بعد جسمانی روشن کننده بسیاری از تمایزها و تعلقات ملتها و جوامع گوناگون است . لباس افزون بر حفظ انسان از سرما و گرما و یاری دادن وی در حفظ عفت و شرم در آراستگی و زیبایی آدمی نقش مهمی ایفا می‌کند و می‌توان آن را نشان دهنده گرایش اعتقادی فرد و وابستگی وی به فرهنگی خاص دانست. (روحی سنگتایی، زهرا، ۱۳۹۱)

پوشش محلی زنان شهرستان جم نیز دارای چنین مولفه‌هایی است که در وهله اول پوشاندگی و حفظ وقار صفت بارز آن به شمار می‌رود.

این امر نشانه‌ای از یک سو بودن و در هم تنیده شدن تار و پود برخی ملاک‌های فرهنگی و دینی در ورای افتراقات قومیتی این شهرستان است . (حسینی ، فیاض، پرهیزگار ، کاظم ۱۳۹۸)

لباس زنان :

لباس محلی زنان از جمله جذابیت‌های شهرستان جم به شمار می‌آید، طوری که هر تازه واردی به این شهرستان می‌آید، در همان نگاه اول متوجه این لباس خاص می‌شود. زنان شهرستان جم از جمله زنان ایرانی هستند که هنوز به پوشاک سنتی و محلی خود پایبند بوده و از آنها در بیشتر اوقات به خصوص در جشن‌ها و عروسی‌ها استفاده می‌کنند.

البته استفاده از این نوع لباس برای مردم این شهرستان فقط در جشن‌ها و عروسی‌ها ختم نمی‌شود و در بیشتر اوقات و حتی در خانه هم می‌پوشند که خصوصاً در بین زنان روستایی این امر بیشتر رواج دارد.

در انتخاب اجزای لباس زنان محلی شهرستان جم توجه به گزینش درست و هارمونی رنگ‌ها و چینش زیبای آنها، به گونه‌ای که همبستگی زیبای آن برای چشم بیننده دلنواز باشد بسیار مهم است. این لباس که به رنگ‌های متنوع می‌باشد، از رنگ تیره و سیاه آن برای مراسم عزاداری استفاده می‌شود.

علاوه بر تنوع رنگ‌ها، تنوع پارچه‌ها، پوشش و حجاب کامل، جلوه خاصی به لباس محلی شهرستان جم داده است. لباس محلی و سنتی زنان شهرستان جم از سه بخش اصلی سرپوش، بالاتنه و پایین تنه تشکیل شده است که مجموع این سه بخش پوشش کلی کاملی را برای زنان به همراه آورده است.

لباس زنان جمی در گذشته شامل پیراهن (به گویش محلی جامه)، شلوار (به گویش محلی پارچه) و روسری یا مقنعه (به گویش محلی مینا) بوده است. (همان)

تصویر ۱- لباس محلی زنان شهرستان جم، (نگارنده)

پوشش سر شامل

۱- مینا : همان روسری زنان قدیم جم که از تورهای بسیار نازک، سبک و نخی استفاده می‌شده است. عرض آن یک متر و طول آن ۳ متر یا بیشتر بوده است در گذشته برای بافت میناها از پارچه کرشمه که پارچه‌ای نخی بوده است بهره می‌گرفتند گفتنی است طبق رسم آن زمان زنان طبقات بالاتر و خوانین از میناهای بسیار نازک‌تر استفاده می‌کرده‌اند که به آن مینای گرد می‌گفتند. اما امروزه جنس و طرح میناها تا حدودی عوض شده است. به گونه‌ای که اکثراً از پارچه‌های توری بسیار نازک خشک

یا نرم یا همان پارچه‌های توری اما نقش‌دار از جنس نقره استفاده می‌کنند. (حسینی، فیاض، پرهیزگار، کاظم ۱۳۹۸)

تصویر ۳-مینا، قدمت ۷۰ سال (نگارنده)

تصویر ۲-مینا، قدمت ۷۰ سال (نگارنده)

۲-کلوته: کلوته یا به اصطلاح قدیمی ترهای این منطقه (گلخچه) کلاه مثلی کوچکی است که زیر مینا و بیشتر در قسمت پشتی سر می‌گذاشتند. سپس به وسیله بندی که از دو طرف کلوته می‌آمد، آن را از زیر بناگوش عبور می‌دادند و زیر فک می‌بستند. در قدیم از انواع پارچه‌های رنگی برای زمینه اصلی کلوته استفاده می‌کرده‌اند. اما اغلب از رنگ قرمز برای جلوی سر و رنگ سبز برای پشت آن بهره می‌گرفته‌اند. مرغوب‌ترین جنس مورد استفاده آن مخمل بوده است که برای فخر بیشتر به کار می‌بردند. همچنین در حاشیه کلوته نیز سه ردیف نوار پارچه‌ای از جنس نقره جهت تزیین نصب می‌کردند، که به آن (تلی نقره) می‌گفتند. در زیر و قسمت داخلی کلوته نیز پارچه دیگر قرار می‌دادند که نقش آستر را ایفا می‌نموده است. کلوته برای طبقات پایین‌تر و بدون تلی نقره بوده است، و یا به جای مینا استفاده می‌کرده‌اند. در دوره جدیدتر طرح کلوته‌ها نیز اندکی تغییر یافته است. در مورد پوشش سر عروس در قدیم باید گفت از موارد یافت شده استفاده می‌شده است. منتها علاوه بر این‌ها از چند قطعه دیگر به نام هتی نازبند، شده، و روبنده استفاده می‌کرده‌اند.

تصویر ۵-کلوته، قدمت ۷۰ سال، (نگارنده)

تصویر ۴-کلوته، قدمت ۷۰ سال، (نگارنده)

بالاتنه: بخش بالاتنه لباس محلی زنان شهرستان جم، همان پیراهن یا جامه ردا ماندنی است که از جنس پارچه مُشَجَر، اطلس، قلمکار و الفه در طرح‌ها و رنگ‌های مختلف که اندازه آن در گذشته کوتاه‌تر از زمان حال بوده است. اما امروزه شامل یک پارچه ۲ متری بستگی به قد می‌باشد که از زیر گردن تا کف پای زنان را می‌پوشاند. این جامه ردا مانند دارای آستین و سرآستین است در روی بازوهای جامه از پارچه ی (الفه) در رنگ‌های مختلف استفاده می‌شده است. در قسمت سرآستین نیز از نوار پارچه‌ای به نام تلی نقره یا گلابتون بهره می‌گرفته‌اند. همچنین در جامه‌ها قسمتی به نام (یقَه) نیز تعبیه می‌کردند.

یقَه بر حسب انتخاب فرد متشکل از پارچه‌های ساده یا پارچه‌هایی با رنگ‌های مختلف یا هفت رنگ به صورت مستطیلی که از زیر چانه تا اواسط سینه (به اندازه تقریبی یک وجب و نیم) بوده و روی آن حدود ۳ تا ۴ دکمه به کار برده می‌شده است.

تصویر ۷- پارچه مُشَجَر، (نگارنده)

تصویر ۶- پیراهن اطلس، (نگارنده)

تصویر ۹- انواع تَلّی، (نگارنده)

تصویر ۸- تَلّی نقره، (نگارنده)

۲- قبا یا کِوا: قسمت دیگری که زنان محلی جم در پوشش خود مورد استفاده قرار می‌دادند پیراهن ماندی به نام (کِوا) یا قبا بوده است. برای دوخت قبا از پارچه‌هایی با جنس‌های مختلف که غالباً ضخیم بوده است استفاده می‌شده است و متشکل از آستری است تا پهلوی و آستینی تا مچ که این پارچه‌ها بیشتر از جنس پارچه‌های هفت رنگ کیش بودند آستین قبا یا به صورت نوک تیز (به گویش محلی گوش گربه‌ای) و یا مانند آستین کت دوخته می‌شده است. بر روی آستین‌ها نیز گوی‌های کوچک نقره می‌زدند یا تَلّی نقره می‌بافتند. کاربرد این نوع لباس در مواقع سرد سال و برای حفظ گرمای بدن بوده است که آن را بر روی لباس‌های محلی می‌پوشیدند.

۳- پایین تنه: بخش پایین تنه این لباس‌ها که به عبارتی زیباترین بخش آن نیز به شمار می‌آید همان دامن (پارچه باز یا فراخ) یا به اصطلاح محلی (پاچه) است که بیشترین حجم را که بیشترین حجم پارچه را در این لباس سنتی در بر می‌گیرد. معمولاً برای دامن این لباس‌های محلی بین ۵ تا ۱۲ متر پارچه مصرف می‌شود طوری که این دامن از بالا کش‌دار و کاملاً چین خورده است و در پایین آن تزیین‌هایی مانند نواردوزی یا پارچه‌های بلشکه یا (پلیسه‌دار) به کار می‌رود.

تصویر ۱۱-دامن، پاچه ی وُزُو، (نگارنده)

تصویر ۱۰-دامن، پاچه ی وُزُو، (نگارنده)

قسمت‌های مختلف پایین تنه :

۱. پاچه : به همان قسمت اصلی و تنه اصلی لباس گفته می‌شود که نقش شلوار دارد.
- ۲- پاچه ی زیر : که نقش ژیبون امروزی را ایفا می‌کند و برای حجیم‌تر شدن لباس به کار برده میشود جنس آن از پارچه‌ای به نام شيله بوده است که پارچه‌ای سبک و کمی خشک و نخی بوده است .
- ۳- تی پاچه : پاچه (شلوار) اصلی در قسمت پایین به وسیله نواری باریک از قسمت بالایی شلوار جدا می‌شود که رنگ و خاصه جنس آن با نیم تنه بالایی متفاوت است . (حسینی ، فیاض، پرهیزگار ، کاظم ۱۳۹۸)

تصویر ۱۲- اجزای دامن (نگارنده)

۴ خط پاچه: حد فاصل تی پاچه و تنه پارچه نواری باریک می گذاشته اند که به آن خط پاچه می گفتند و دارای طرح و رنگ های مختلف بوده است. در زمان های گذشته نوارهای بسیار باریک ساده و پارچه ای استفاده می شده است بعدها این نوارها به طرح و شکل های متنوع تر و عریضتری درآمد است. (همان)

تصویر ۱۴- محل دوخت خط (نگارنده)

تصویر ۱۳- خط پاچه (نگارنده)

تاریخچه خوس دوزی در ایران:

خوس دوزی یکی از انواع سوزندوزیهاست که تاریخ مشخصی ندارد و آنچه مسلم است این هنر در زمان صفویه دربندرعباس و

بلوچستان از رونق بیشتری برخوردار بوده است. بعد از دوره صفویه در پیشرفت این سوزندوزی قدمهای موثری برداشته شد و این هنر به جالبترین وجهی نمودار گردیده (منتخب صبا، ۱۳۷۰)

نوع نخ که برای خوس دوزی استفاده می شود نخ نقره طلایی یا نقره های هست که نخ خوس می گویند. برای این کار نیازی به طراحی روی پارچه نیست و تمام طرحها به صورت ذهنی و با سلیقه خود شروع به کار میکنند و پشت و روی کاریک دست است. (سیدالصدر، ۱۳۹۰) خوس نوار نقره ای باریکی هست که روی جلبیل کار میشود. در قدیم خوس را از نقره ۰ درست میکردند. نقره یک فلز سفید و براق است که در دوران قدیم بعد از طلا و مس بسیار مورد استفاده بوده است. نقره در تمدن روم در استعدادهای مردم نقش بسزایی داشته است و در دوران آخرین امپراطوری روم نقره به واسطه مردم به صورت فلزی نادر درآمد.

طلا در میان مردم ارزش بیشتری از نقره دارد در صورتی که نقره می تواند اشعه ی آفتاب را به برق تبدیل کند. رایانه هواپیمای جت بدون فلز نقره کار نمی کند (خطیبی، ۱۳۸۹)

تحلیل هنر خوس دوزی

خوس دوزی از هنرهای سنتی و قدیمی ایرانی است. این هنر ظریف که به صبر و حوصله زیادی نیاز دارد در قدیم با استفاده از نقره و طلا به جای نخ، بر روی پارچه اجرا میشد. اما امروزه نوارهای نازک پلاستیکی رنگین جایگزین آن شده است. از خوس دوزی برای تزئین پرده های توری، چادرهای توری، لباسهای محلی روسری، رومیزی، روتختی و غیره استفاده میکنند. خوس دوزی نوعی دور دوزی نیز شمرده میشود که در این هنر، خوس را بر روی پارچه هایی نظیر تور، مخمل و... میدوزند. این پارچه ها معمولاً در رنگهای سیاه، سفید، سبز و زرشکی وجود دارند. در این حرفه پارچه مخمل سوزن مخصوص خود را دارد که چنانچه نامیده میشود. (رحیمی، مرضیه، و همکاران، ۱۴۰۰)

هنر خوس دوزی در شهرستان جم:

تقریباً تمام بانوان بومی شهرستان جم در هنر خوس دوزی مهارت دارند. و از این هنر زیبا برای تزیین پوشش سر استفاده می کنند و از روزگاران قدیم تا کنون مینا یا مکنای خوس دوزی شده یک جز اصلی از لباسهای محلی بانوان این منطقه می باشد.

نقوش خوس دوزی

نقوشی که بیشتر در خوس دوزی مورد توجه است نقوش ستارگان بشکل ۶ پر، ۸ پریا ۱۲ پر میباشد اما به صورت کلی نقوش مورد استفاده در خوس دوزی عبارتند از نگاره نه خشت، نگاره کندو عسل، نگاره شش قلب، نگاره خشت درخشت، نگاره ستاره کوچک، نگاره شش پر کوچک، حاشیه برگ انجیر، نگاره قلبی خالی، تک دوزی، پردوزی، گوشواره، نقش گل، ستاره چهار پر، گل فرفره ای، خرچنگ-کاکله ای، پروانه، نگاره عقربی، نگاره پیاله ای، نقش توپی، نقش ۶ پر، نقش موشکی، نگاره مکینه تابوکی، نگاره گوشواره ای، نگاره طاووسی، حاشیه قلبی، حاشیه شش چشم گاو و..... (هنرمندنجف آبادی و همکاران، ۱۳۹۹).

جنس نخ که در جم خوس دوزی انجام میشود غالباً نقره است و مکنای خوس دوزی شده با نقره قیمت بالایی دارد. اما از خوس پلاستیکی در رنگهای طلایی، نقره ای و سبز هم به ندرت استفاده میشود.

تصویر ۱۵-خوس نقره (نگارنده)

تصویر ۱۶-خوس پلاستیکی (نگارنده)

نقوشی که در بالا به آنها اشاره شد نقوشی هستند که در دو استان بوشهر و هرمزگان رواج داشته اند. اما نقوشی که در شهرستان جم از دیر باز تا کنون رواج دارند نقوش ستارگان ۶ پر، ۸ پریا ۱۲ پر، نقش گل آناناسی، نقش گل قلبی، نقش گل قاصدک، طرح گل لاله، نقش گل خوشه گندمی، طرح گنبد و مناره، طرح بته جقه، نقش سرو، نگاره کندو عسلی، انواع نقوش گل ها، طرح های لوزی و خشت در خشت برای حاشیه، نگاره گوشواره ای، نقش سرو، نقش شکوفه، طرح دانه ای ساده و طرح تنگ و جام میباشند که در این پژوهش تصویر تعدادی از این نقوش ارائه داده شده است.

تصویر ۱۸-مینا نقره طرح مناره و گنبد (نگارنده)

تصویر ۱۷-نقش ستاره شش پر (نگارنده)

تصویر ۱۹-مینا نقره طرح بته جقه (نگارنده)

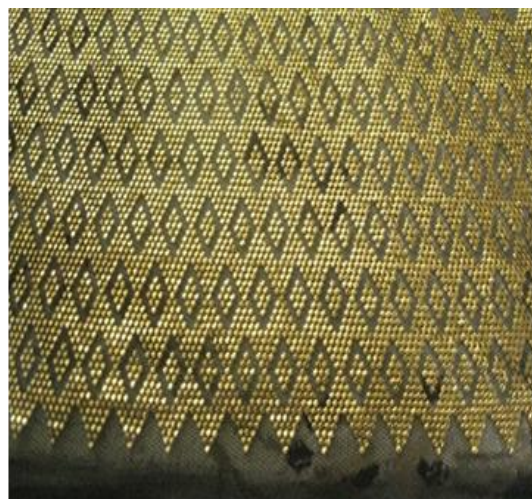
تصویر ۲۱-مینا نقره طرح گل و حاشیه لوزی (نگارنده)

تصویر ۲۰-مینا با طرح قلب (نگارنده)

تصویر ۲۳-نقش شکوفه (نگارنده)

تصویر ۲۲-نقش خشت در خشت (نگارنده)

تصویر ۲۵-مینا نقره طرح دانه ای و حاشیه لوزی (نگارنده)

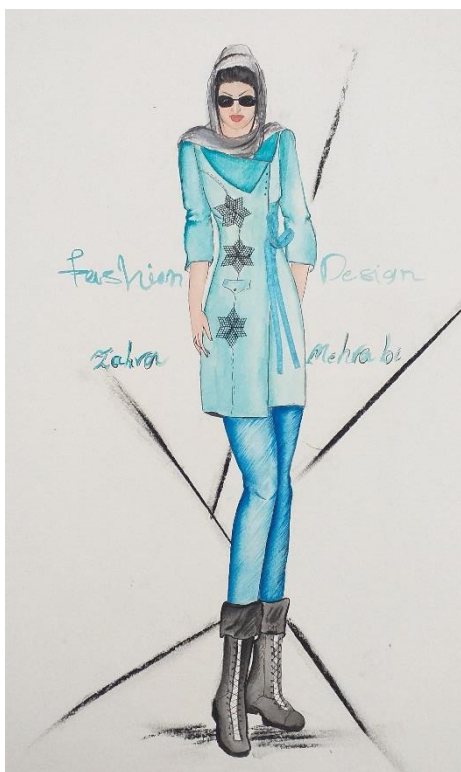
تصویر ۲۴-مینا نقره طرح تُنگ وجام (نگارنده)

فرایند طراحی لباس

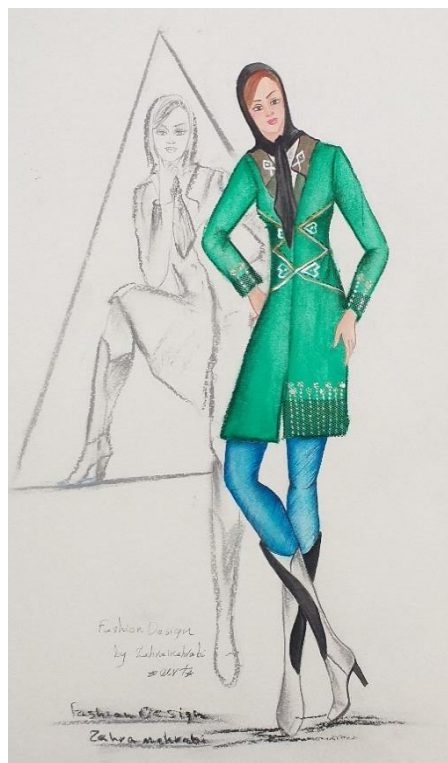
آغاز مدگرایی در ایران به سال ۱۳۲۱ ه.ش بر میگردد که زینت جهان شاه به همراه همسرش از سوئیس به ایران بازگشتند؛ یکسال بعد، او خیاط خانه خود را در خیابان امیریه تأسیس کرد و با همراهی پنج کارگر هر آنچه را که در طول سفرها و اقامت در فرنگ آموخته بود به خانم های تهرانی عرضه کرد. جهان شاه برای این که مشتریان علاوه بر آشنایی با طرز کار او، برای اولین بار مجموعه لباس و مد را بشناسند، خیاط خانه خود را با یک نمایش مد در تهران لباس افتتاح کرد. (شکوری، ۱۳۹۰: ۶۹)

طراحان مد تلاش می کنند بدانند که هر نوع لباسی چه مخاطبی دارد و در چه موقعیتی پوشیده می شود. آنها برای انجام این مهم محدوده ای وسیع از مواد و ملحقات آن، هم چنین طیف گسترده ای از رنگ ها، الگوها و سبکها را در اختیار دارند درباره لباس امروز نیز باید گفت، بیشتر از آن که پوششی مناسب باشد، تصویر و تبلیغ و گاه تهاجم فرهنگی و کاملاً بیگانه است. بنابراین آنچه از معنای مد در جامعه ما با ید مدنظر قرار گیرد، مدی است که طراحی لباس داشته باشد، آن هم براساس فرهنگ غنی ایرانی امروزه، طراحی لباس به دو شیوه انجام می شود: در روش اول مشتری با خرید پارچه مناسب با شخصیت خود و نوع کاربرد آن، سفارش طراحی و دوخت می دهد. در این روش از میان طرح های مختلف لباس، بنابر تقاضای مشتری و با رسیدن به اتفاق نظر در مورد مدل لباس، لباس مناسب آماده می شود. این روش به روش «هات» کوتر شهرت دارد. در روش دوم طراحان لباس، مدل هایی از لباس را به بازار ارائه می کنند و اشخاص بنا بر سلیقه خود، لباس مناسب خود را خریداری می کنند. قیمت تمام شده لباس در هر دو روش تقریباً مناسب است هر چند هزینه دوخت در نوع اول بنا به طراحی لباس، گاه گران تر است. (آداودی، ۱۳۹۲: ۶۵)

لباس هر قوم و ملتی در اصل مشخص کننده ی شخصیت و هویت فرهنگی آن قوم و ملت است. با وجود گرایش شدید جوامع امروزی به سمت سبک های پوشش غربی، لباس های محلی ایران از محبوبیت خاصی برخوردارند. لباس محلی زنان شهرستان جم و به ویژه هنر خوس دوزی این شهرستان که از دیر باز تا کنون پا برجا مانده است میتواند منبع ایده پردازی بسیار خوبی برای بکارگیری در طراحی لباس روز باشد. نقوش و طرح های متنوع خوس دوزی در عین سادگی قابلیت ادغام با طراحی لباس روز را دارد و میتواند با هدف اشاعه ی فرهنگ بومی و انتقال هنرهای اصیل جم به نسل های آینده از هنر خوس دوزی در طراحی لباس استفاده کرد که این امر مقصود اصلی این پژوهش است و در پایان چند نمونه طراحی لباس با بکارگیری نقوش اصیل خوس دوزی شهر جم توسط نگارنده این پژوهش طراحی و ارائه شده است.

تصویر ۲۷- طراحی لباس با بهره گیری از نقوش خوس دوزی (نگارنده)

تصویر ۲۶- طراحی لباس با بهره گیری از نقوش خوس دوزی (نگارنده)

تصویر ۲۹- طراحی لباس با بهره گیری از نقوش خوس دوزی (نگارنده)

تصویر ۲۸- طراحی لباس با بهره گیری از نقوش خوس دوزی (نگارنده)

بحث و نتیجه گیری

نقوش و طرحهای موجود در خوس دوزی شهرستان جم از علایق هنر ایرانی است و مبین ذهن خلاق و لطافت طبع و ژرفای اندیشه خلق کنندگان این هنر است. هنرمند بافنده، با بکارگیری طرحهای هندسی شامل، خطوط شکسته، موازی، موجدار، مثلث، مربع، و انواع گوناگون لوزیها با ریتمی هماهنگ و موزون در جهت برقراری تعادل و تناسب در آثارش نشان میدهد که از کیفیت عناصر بصری بهره گرفته و به نهایت زیبایی رسیده و در عین سادگی، این نقوش را بسیار صریح نقش کرده است با مطالعات انجام شده حول موضوع مد نظراین پژوهش می توان به این نتیجه رسید که نقوش بکار رفته در هنر خوس دوزی شهر جم متشکل از نقوش گیاهی، حیوانی و هندسی است که با توجه به اینکه منطقه جم در ادوار تاریخی چون هخامنشیان و ساسانیان منطقه مهمی بوده میتوان تاریخچه پیدایش این نقوش را به دوران اساطیری نسبت داد. خوس دوزی هنری ارزشمند و خلاقانه در میان ساکنان شهرهای جنوب ایران است که میتوان از نوع بافت، نقوش و چینش نقوش این هنر زیبا، در طراحی لباس زنانه و سایر هنرهای دیگر مانند طراحی المان شهری و یا معماری نیز بهره جست.

منابع

- ۱- حسینی فیاض، پرهیزگار کاظم (۱۳۹۸)، آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم شهرستان جم، انتشارات شروع، بوشهر.
- ۲- یاسینی، سیده راضیه (۱۳۹۵) ارزیابی جامعه شناختی و زیبایی شناختی پوشاک سنتی زنان مناطق کویری ایران با تمرکز بر اقلیم فرهنگی و طبیعی، فصل نامه هنر و ادبیات، ش ۲، دوره ۸، تهران
- ۳- صبا اسفندیاری، منتخب (۱۳۷۹). نگرشی بر روند سوزن دوزهای ایران، انتشارات صبا، تهران.
- ۴- سید صدر، سید ابولقاسم، (۱۳۸۶). دایرة المعارف صنایع دستی و حرف مربوط به آن، انتشارات سیمای دانش، چاپ سوم، تهران.
- ۵- خطیبی زاده، محمد (۱۳۸۹). پوشش مردم هرمزگان، پوشش زنان، انتشارات ایلاف، هرمزگان.
- ۶- هنرمند نجف آبادی، مهری، ظهوری، سالار، کریم نژاد، محمد مهدی، طراحی پارچه شال و روسری با به کارگیری تکنیک خوس دوزی، اولین جشنواره ملی پارچه فجر، (۱۳۹۹)
- ۷- رحیمی، مرضیه، اسدی، شهریار، قاسمخانی، حسین، مطالعه قابلیت های صنایع دستی و هنرهای بومی شهر جم در راستای طراحی المان شهری. همایش ملی جلوه های هنر و معماری مکتب زند و قاجار شیراز. (۱۴۰۰).
- ۸- شکوری، سعیده (۱۳۹۰)؛ « چگونه مد به ایران آمد»، صنعت نساجی و پوشاک، س ۲۹، ۲۱۴، (پیاپی ۳۳۰)
- ۹- آدوادی، مریم (۱۳۹۲)؛ « روند مد و طراحی لباس در طول قرن بیستم»، نساجی امروز، ش ۱۳۶
- ۱۰- روحی سنگتابی، زهرا (۱۳۹۱)، تحلیل مردم شناختی تحولات پوشش زنان در قرن اخیر، پایان نامه تحصیلی

Investigation of embroidery art of Jam city and ideas in women's clothing design

Dr. Ali Mahmoudi Alami

Assistant Professor, Department of Art, University
of Art, Marlik Institute of Higher Education,
Nowshahr, Iran

Ali mahmodialami@yahoo.com

Zahra Mehrabinejad

Master's student, Department of Art, Marlik
Institute of Higher Education, Nowshahr, Iran

mhrabyzhra3@gmail.com

Abstract :

One of the cultural signs in different regions of Iran is local clothes. These clothes have different colors and shapes according to the climate of different regions. Researching the clothing of the regions is important in the sense that it is possible to obtain information related to the course of historical development, aesthetics, beliefs, social classes and the progress of the industry, especially textiles, of a nation or civilization. What seems necessary today in relation to native and authentic traditions is the revival and updating of these clothes for the use of men and women in different societies. Studying and recognizing the capabilities of local arts and crafts of Bushehr province, especially Shahrjam, which is the subject of this research, can help design clothes, so that we can witness development in this field from their combination and considering the importance of clothing and fashion. Khosdozi art is one of the main handicrafts of women in Jam city, whose motifs and textures have a long history in the Persian Gulf cities. The present article is descriptive-analytical and collects information in the way of library study and Field observations have been carried out. The purpose of this research is to investigate the motifs of embroidery and their use in a clothing design.

Keywords: dress design, local dress, embroidery, Jam.